

PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANAS RISKA FAKTORI IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒ

Early School Leaving Risks Related to Educational Institution

Inguna Kaniņa

University of Latvia, Latvia

Abstract. *Some of the main challenges in contemporary education systems are decrease of students learning motivation, students, who don't engage in academic work and early school leaving.*

In Latvia the percentage of early school leavers still remains high. Main factors reported as the reason for early school leaving were not only risks related to students personality traits, family or social environment, but also risks related to school environment, diverging comprehension of the problems related to at-risk youth among teachers and school staff and different approaches within each school to prevent early school leaving.

The method used in the research was questionnaires (with closed and open questions). 195 teachers from comprehensive schools (all districts) in Latvia were involved.

The main goal of the research is to analyze teachers comprehension and assessment on early school leaving risks related to school environment and to analyze teachers views about possibilities to identify at-risk youth at an early stage.

Another goal of the research is to create a sustainable action plan, to reduce early school leaving risks related to school environment

Keywords: *early school leavers, school environment, prevention .*

Ievads

Introduction

Mācības priekšlaicīgi pārtraukušo jauniešu skaits laikposmā no 2010. gada līdz 2022. gadam Eiropas Savienībā ir ievērojami samazinājies. 2022. gadā izglītību priekšlaicīgi pametušo īpatsvars ES bija vidēji 9,6 %, kas ir nedaudz labāk par ES uzstādīto mērķi 2020. gadam – 10 % (Eurostat, 2024), taču joprojām uzskatāms par satraucoši augstu.

Priekšlaicīgai mācību pārtraukšanai (turpmāk tekstā – PMP) ir nopietnas sekas gan indivīda, gan sabiedrības, gan valsts līmenī. Vispamanāmākās sekas izglītojamiem, kas priekšlaicīgi pārtraukuši mācības un palikuši ar zemu izglītības līmeni, ir grūtības atrast darbu, jo uz mazāku skaitu pieejamo darba vietu viņiem jākonkurē ar saviem izglītotajiem un kvalifikāciju ieguvušajiem vienaudžiem (Kraģe & Ivanova, 2018). Sabiedrībā kopumā priekšlaicīga mācību pārtraukšana padziļina nabadzību un sociālo izolētību un rada ievērojamas sociālās un ekonomiskās izmaksas. “Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevencijas

konceptijā” norādīts, ka PMP izmaksas mūža garumā sasniedz no viena līdz diviem miljoniem eiro uz katru skolu nepabeigušo un, ka valstīs, kurās ir augsts PMP izglītojamo īpatsvars, ir ievērojami sliktāki nodarbinātības rādītāji un liels sociālās kohēzijas slogs (IKVD, 2023).

Atgriezt priekšlaicīgi mācības pārtraukušu jaunieši izglītības sistēmā ir daudz sarežģītāk, nekā savlaicīgi preventīvi novērst mācību pārtraukšanu. Lai to realizētu, svarīgi agrīni pamanīt pazīmes, kas varētu liecināt par PMP, kā arī apzināt un atzīt tos riskus, kas pastāv pašā izglītības iestādē.

Latvijā 2022. gadā pēc Eurostat datiem 6.7 % jauniešu vecumā no 18 līdz 24 gadiem ir priekšlaicīgi pārtraukuši mācības. Analizējot Eurostat 2022.gada datus, vērojamas ievērojamas atšķirības zēnu un meiteņu vidū. 2022. gadā priekšlaicīgi mācības pārtraukušas 4.0 % meitenes un 9.3 % zēnu (Eurostat, 2024). Izglītības iestādēm būtu svarīgi apzināties šo atšķirību un iestādes ietvaros dažādot mācību procesu, atbilstoši izglītojamo vajadzībām.

Pētījuma mērķis- analizēt vispārizglītojošo skolu pedagogu pieredzi par PMP riskiem tieši izglītības iestādē un izstrādāt ieteikumus konkrēto PMP riska faktoru novēršanai.

Literatūras analīze *Literature Review*

Literatūrā tiek izmantoti dažādi termini attiecībā uz priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, piemēram, “atskaitīšana”, “izstumšana”, “izkrišana”, “aizmukšana”, “atteikšanās”, “agrīna aiziešana” un “nepabeigšana”.

Priekšlaicīga mācību pārtraukšana ir vispārēji raksturota kā parādība, kad izglītojamie pārtrauc formālās izglītības iegūšanu pirms vidējās izglītības otrā posma pabeigšanas (Eiropas Speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra, 2017). Eurostat definīcijā kā viens no kritērijiem ir jauniešu vecums. Izglītības ieguvī priekšlaicīgi pārtraukušie ir tie jaunieši, kuri vecumā no 18 līdz 24 gadiem ieguvuši pamatizglītību vai zemāka līmeņa izglītību, bet neturpina tālākizglītību vai apmācību (Eurostat, 2024).

Mācību pārtraukšanai ir sekas, kas ietekmē gan pašu indivīdu, gan sabiedrību kopumā. Sociālās sekas PMP raksturotas kā augstāks noziedzības līmenis vietējā un plašākā mērogā, zemāks ekonomiskās izaugsmes temps, sliktāka sabiedrības vispārējā veselība, zemāka sociālā vienotība un augstāks bezdarba līmenis. Finansiālās sekas priekšlaicīgai mācību pārtraukšanai ir zemāki nodokļu ieņēmumi pašvaldībā un valstī, kā arī augstākas policijas un krimināltiesu izmaksas (Psacharopoulos, 2007). Visas šīs sekas atstāj būtisku ietekmi uz sabiedrības drošību, labklājību un ekonomisko izaugsmi, tāpēc PMP prevencijai svarīga katra riska faktora apzināšana un novēršana.

Kā mācību pārtraukšanas iemesli pētījumos tiek minēti ar izglītojamā personību, ģimeni un sociālo vidi saistīti riski, kā arī tādi ar izglītības iestādes vidi

saistītie riski, kā zema mācību motivācija un atbalsta trūkums (tai skaitā izglītības iestādē) mācīšanās grūtību gadījumā (Kraģe & Ivanova, 2018). Svarīgi noteikt PMP izraisošos faktoros arī izglītības iestādē.

Lai arī PMP problēma ir aktuāla jau ilgu laiku, dažādas rīcības politikas valsts līmenī ir apstiprinātas gadiem, joprojām salīdzinoši maz vai nemaz tiek analizēti tie PMP riski, kurus rada vai var radīt pati izglītības iestāde (tās personāls vai vide).

Metodoloģiskās vadlīnijas darbam projektā „Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai” (8.3.4.0/16/I/001) PuMPuRS norādīti daži PMP riski, kas nav saistīti ne ar izglītojama individuālajām īpatnībām, ne ģimeni, ne arī ekonomiskajiem apstākļiem. Tie minēti pie izglītības iestādes vides riskiem kopā ar tādiem mācību darba riskiem kā slinkums un nepatika mācīties, zemi vērtējumi, kavējumi. Šie riski būtu izdalāmi atsevišķi kā specifiski PMP riski, kas tieši saistīti ar izglītības iestādes kā organizācijas darbu:

- izglītības iestāde nenodrošina izglītojamā vajadzības un spēju potenciālu;
- neatbilstoša vai neprofesionāla izglītības iestādes atbalsta personāla rīcība;
- neatbilstošs izglītības satura pasniegšanas veids (šāds formulējums sniegts projekta “PuMPuRS” materiālos);
- slikts izglītības iestādes mikroklimats;
- augsti vai pārspīlēti izglītības iestādes disciplīnas standarti;
- izglītības iestāžu rīcība, atklājot bērnus ar speciālām vajadzībām;
- nepilnīgs valsts un pašvaldību atbalsts izglītības iestādēm (IKVD, 2020).

Pētījumos konstatēts, ka augstam PMP riskam pakļauti izglītojamie ar uzvedības problēmām (Nairz-Wirth & Gitschthaler, 2019). Pētījumi atklāj, ka bieži izglītojamie ar emocionāliem vai uzvedības traucējumiem nesaņem vajadzīgo atbalstu (Sinclair et al., 2020).

Saskaņā ar LR Valsts kontroles revidentu aplēsēm 2020. gadā Latvijā bija vismaz 10 tūkstoši bērnu ar uzvedības problēmām un vairāk nekā 36 tūkstošiem bērnu pastāvēja uzvedības problēmu rašanās risks (LRVK, 2022), kas nozīmē, ka visi šie bērni ir PMP riska grupā un tāpēc sevišķi svarīgi, lai pedagogi būtu gatavi strādāt ar bērniem, kam ir uzvedības grūtības un pedagogiem būtu attīstītas disciplinēšanas prasmes.

Valsts kontroles revīzijas rezultāti liek domāt arī par izglītības iestādes izvēlētajām metodēm izglītojamo uzvedības problēmu risināšanai un izvērtēt, vai izglītības iestāde patiesi veic darbu izglītojamā uzvedības maiņai, vai vairāk nodarbojas ar vecāku informēšanu par bērna problēmām un izglītojamo brīdināšanu par citu institūciju (policijas, sociālā dienesta, administratīvās komisijas) iesaistīšanu (LRVK, 2022).

Eiropas Savienības Padome kā preventīvus pasākumus priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas novēršanai norāda agrīnu riska faktoru, piemēram, mācīšanās traucējumu, attīstības problēmu, valodu prasmes un speciālās izglītības vajadzību, sociālo un emocionālo grūtību identificēšanu. (Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2022). PMP riska faktoru izglītības iestādes darbā identificēšanai būtiska ir izglītības iestādes personāla kompetence atpazīt šādus riskus un vienota rīcības politika atklāto PMP risku mazināšanā. Eiropas Savienības padome kā preventīvos, intervences un kompensējošos pasākumu norādījusi arī atbalstu pedagogiem zināšanu apgūvē, prasmju un kompetences pilnveidē, nodrošinot, ka viņiem ir pietiekami daudz laika, vieta un atbalsts, lai efektīvi strādātu ar visiem izglītojamajiem, kas ir pakļauti izslēgšanas, nesekmības un izglītības priekšlaicīgas pamešanas riskam (Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2022). Lai to varētu realizēt, izglītības iestādes vadībai jāiegulda resursi pedagogu kompetences paaugstināšanai savlaicīgi pamanīt gan mācību grūtības, gan uzvedības izpausmes, kas varētu liecināt par PMP riskiem.

Metodoloģija *Methodology*

Pētījumā precizēta pētāmās parādības - priekšlaicīga mācību pārtraukšana-būtība, analizējot iesaistīto ekspertu (pedagogi) teikto un viņu darbību, kā arī skaidrojošā veidā atklāta izvēlētās problēmas būtību.

Pētījums balstās uz vairākiem iepriekš veiktiem pētījumiem, nonākot pie jauniem vispārinājumiem. Tas ir neeksperimentālais pētījums, jo tiek pētīta situācija, kāda tā ir patlaban.

Pētījumam ir kvalitatīvā pētījuma pazīmes, jo autore pieņem, ka pastāv tikai viedokļi par realitāti un atzīst savu subjektivitāti un pārliecību par kādām konkrētām vērtībām (Geske &Grīnfelds, 2020).

Vispārīzglītojošo skolu pedagogu pieredzes PMP risku izglītības iestādē noteikšanai tika izmantota kvantitatīva pētījuma metode - aptauja. Aptaujas anketā tika iekļauti 68 jautājumi, kas sadalīti 8 skalās atbilstoši iepriekš minētajiem riska faktoriem (pedagogu kompetence atpazīt PMP riskus; izglītības iestāde nenodrošina izglītojamā vajadzības un spēju potenciālu; neatbilstoša vai neprofesionāla izglītības iestādes atbalsta personāla rīcība; neatbilstošs izglītības satura pasniegšanas veids; slikts izglītības iestādes mikroklimats; augsti vai pārspīlēti izglītības iestādes disciplīnas standarti; izglītības iestāžu rīcība, atklājot bērnus ar speciālām vajadzībām; nepilnīgs valsts un pašvaldību atbalsts izglītības iestādēm) , taču šajā rakstā analizēti tikai 4 skalu rezultāti un tikai tie šo skalu apgalvojumi, kuros visvairāk secinājumu izvirzītajam riska faktoram.

Šajā rakstā autore analizēs riska faktoros:

- Pedagogu kompetence atpazīt PMP riskus;

- Izglītības iestāde nenodrošina izglītojamā vajadzības un spēju potenciālu;
- Slikts izglītības iestādes mikroklimats;
- Izglītības iestādes rīcība, atklājot bērnus ar speciālām vajadzībām.

Pedagogu viedokļa par PMP riska faktoriem un identificēšanas iespējām izglītības iestādēs mērīšanai tika izvēlēta Likerta skala

Pētījumā piedalījās 195 pedagogi no dažādām LV vispārizglītojošajām skolām. Pavisam elektroniski tika izsūtītas 800 aptaujas anketas tiem vispārizglītojošo skolu pedagogiem, kas iepriekš pieteikušies un arī piedalījušies raksta autores vadītos 12 akadēmisko stundu profesionālās kompetences pilnveidesursos par priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riska faktoriem un iespējamo atbalstu to novēršanai. Pedagogu aptauja veikta 2022./2023.mācību gada 2.semestrī. Pedagogu izlases aprakstošās statistikas rādītāji apkopoti 1. tabulā.

1.tabula. **Pedagogu izlases raksturojums** (autores veidota)
Table 1 **Characteristics of the selection of teachers** (made by author)

Vidējais vecums 51,7 gadi		n	%
Dzimums	sieviete	182	93,3
	vīrietis	13	6,7
Darba stāžs	0-5 gadi	22	11,3
	5-10 gadi	15	7,7
	10-20 gadi	31	15,9
	vairāk kā 20	127	65,1
Ieņemamais amats	mācību priekšmeta skolotājs	135	69.2
	administrācijas pārstāvis	26	13.3
	klases audzinātājs	81	41.5
	atbalsta speciālists	33	16.9
	cits	11	6

Anketas saturiskā piemērotība, kā arī jautājumu un piedāvāto atbilžu piemērotība tika pārbaudīta pilotanketēšanas laikā 2 skolās (pamatskola ar 300 izglītojamiem, vidusskola ar 500 izglītojamiem). Jautājumu izstrādē tika iesaistīti eksperti (pedagogi, izglītības psihologs). Izveidotās anketas ticamības pārbaudei

tika aprēķināta skalu iekšējā saskaņotība, izmantojot Kronbaha alfas koeficientu (2.tabula).

2.tabula. *Kronbaha alfas koeficienti aptaujas skalām (autores veidota)*
 Table 2 *Cronbach's Alpha coefficient for the survey scales (made by author)*

PMP riska faktora skala	Kronbaha alfa
Izglītības iestāde nenodrošina izglītojamā vajadzības un spēju potenciālu	0.844
Pedagogu kompetence atpazīt PMP riskus jauniešiem	0.744
Slikts izglītības iestādes mikroklimats	0.677
Izglītības iestādes rīcība, atklājot bērnus ar speciālām vajadzībām	0.795

Pētījumā analizētajām skalām (pedagogu kompetence atpazīt PMP riskus; izglītības iestāde nenodrošina izglītojamā vajadzības un spēju potenciālu; slikts izglītības iestādes mikroklimats; izglītības iestādes rīcība, atklājot bērnus ar speciālām vajadzībām) ticamības rādītāji vērtējami kā labi. Skalā „Slikts izglītības iestādes mikroklimats” ticamības rādītāji ir nedaudz zemāki, bet pietiekami turpmākai analīzei.

Pētījuma rezultāti

Research results

Vidējie rādītāji aprēķināti skalā no 1 līdz 4, kur 1 – pilnībā nepiekrītu, 2 – nepiekrītu, 3 – piekrītu, 4 – pilnībā piekrītu

M (Mean) – matemātiski aprēķināta aritmētiskā vidējā vērtība, SD (Standard Deviation) – standartnovirze ir izlases variācijas rādītājs, ko nosaka, izvelkot kvadrātsakni no izlases dispersijas.

Pedagogu aptaujas rezultāti 3.tabulā liecina, ka pedagogi jūtas labi sagatavojušies darbam ar izglītojamiem, kam ir mācību grūtības ($M=2,933$, $SD=0,760$), bet ne tik labi darbam ar izglītojamiem, kam ir uzvedības grūtības ($M=2,574$, $SD=0,824$). Pedagogu pārliecībai par savām prasmēm un kompetencēm ir liela nozīme, jo tas mazina spriedzi un veicina labizjūtu darbā. Savukārt izglītojamo mācību sasniegumi un vēlme mācīties ir lielā mērā atkarīgi no pedagoga darba, lomas un labizjūtas skolā ((Elksne& Rubene, 2018), tāpēc svarīgi, lai pedagogiem būtu iespēja pilnveidot savas zināšanas par dažādām izglītības procesa grūtībām un to novēršanu. Pedagogu atbildes par to, ka profesionālās pilnveides kursi par izglītojamiem ar speciālām vajadzībām (mācīšanās grūtības, uzvedības grūtības, apdāvinātība, veselības traucējumi) ir pieejami pietiekami ($M=2,595$, $SD=0,828$) liecina, ka riska faktors “*izglītības iestāde nenodrošina izglītojamā vajadzības un spēju potenciālu*” ir novēršams ar jau esošajiem resursiem.

3.tabula. PMP riska faktoru izglītības iestādē skalu vidējie rādītāji -I
 (autores veidota)

Table 3 Average of the scales of early school leaving risks in educational institution I
 (made by author)

<i>Izglītības iestāde nenodrošina izglītojamā vajadzības un spēju potenciālu (n=195)</i>	M	SD
Lielākā daļa pedagogu jūsu skolā gatavi strādāt ar izglītojamiem, kuriem ir mācību grūtības	2,933	0,760
Lielākā daļa pedagogu jūsu skolā ir gatavi strādāt ar izglītojamiem, kuriem ir uzvedības traucējumi	2,574	0,824
Labi pārzinu un izmantoju stratēģijas izglītojamo disciplinēšanai mācību stundās	2,954	0,691
Profesionālas pilnveides kursi par izglītojamiem ar speciālām vajadzībām ir pieejami pietiekami	2,595	0,828
<i>Pedagogu kompetence atpazīt PMP riskus jauniešiem (n=195)</i>	M	SD
Mācīšanās grūtības izglītojamiem visbiežāk konstatē pēc sākumskolas pabeigšanas	2,221	0,918
Izglītojamie, kuriem ir slikta lasītprasme sākumskolā, vēlākajos izglītības ieguves posmos bieži ir nesekmīgi vairākos mācību priekšmetos	3,256	0,750
Jebkuru bērnu iespējams iekļaut vispārīzglītojošajā skolā	1,821	0,852
<i>Slikts izglītības iestādes mikroklimats</i>	M	SD
Izglītojamo iesaiste mācību procesā ir saistīta ar viņu drošības izjūtu skolā	3,164	0,699
Izglītojamo uzvedības pārkāpumi biežāk vērojami, ja skolas pedagogi neveido cieņpilnas attiecības ar izglītojamiem	2,974	0,899
Ja izglītības iestādē izglītojamiem ir nodrošināts viņu vajadzībām nepieciešamais atbalsts, izglītojamie vairāk iesaistās mācību procesā	3,328	0,662
<i>Izglītības iestādes rīcība, atklājot bērnus ar speciālām vajadzībām</i>	M	SD
Izglītības iestādē, kurā strādājat, ir izstrādāts rīcības plāns gadījumiem, kad rodas aizdomas, ka izglītojamam ir speciālas vajadzības (dzirdes traucējumi, redzes traucējumi, mācīšanās traucējumi, uzvedības traucējumi)	3,236	0,841
Ja izglītojamam nav noteikta speciāla izglītības apguves programma, papildnodarbības un atbalsta speciālistu konsultācijas izglītojamam nav vajadzīgas	1,610	0,807
Mācīšanās grūtību problēmas risināšana ir vecāku atbildība	2,256	0,847

Izglītojamā vajadzību un spēju potenciāla kontekstā priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas novēršanai svarīgi arī veicināt izglītojamo individuālos akadēmiskos sasniegumus kā informācijas, zināšanu, izpratnes, attieksmju, vērtību, prasmju, kompetenču un uzvedības kopumu (Ozols, 2019). Šajā pētījumā individuālo akadēmisko sasniegumu veicināšana netiek analizēta, taču vispusīgākai riska faktora identificēšanai un analīzei nepieciešams veikt turpmākus pētījumus tieši šajā virzienā.

Svarīgs PMP novēršanas faktors ir pedagogu prasmes vadīt nodrošināt disciplīnu mācību stundu laikā. Aptaujā iegūtie dati liecina, ka pedagogi pārzina un izmanto disciplinēšanas stratēģijas mācību procesā ($M=2,954$, $SD=0,691$). Disciplīna mācību stundās ir ļoti svarīga tieši mācību sasniegumu nodrošināšanai. OECD pētījumā konstatēts, ka dalībvalstīs izglītības iestādēs ar zemāku disciplīnu ir arī zemāki sasniegumi lasīšanas testā (OECD, 2018). Savukārt lasītprasme ir jebkura mācību priekšmeta apguves pamatā.

Aptaujā iegūtās pedagogu atbildes par to, ka mācīšanās grūtības izglītojamiem biežāk konstatē pēc sākumskolas pabeigšanas ($M=2,221$, $SD=0,918$), ir satraucošs. Lai izglītojamam veidotos pozitīva mācību pieredze, svarīgi problēmas mācību procesā konstatēt un novērst agrīni, pat pirmsskolas posmā. Ja bērna sagatavotība skolai nav pietiekama, tas var būt sākums uzvedības un mācīšanās grūtībām. Jāsaprot, ka priekšlaicīga mācību pārtraukšana nenotiek vienā dienā. Tas ir ilgstošs, dažādu apstākļu sakritības process, kā rezultātā izglītojamais nolemj priekšlaicīgi pārtraukt mācības. Ir pētījumi, kuros konstatēts, ka izglītojamie, kam sākumskolas posmā bijuši slikti rezultāti lasītprasmē, ievērojami biežāk priekšlaicīgi pārtraukuši mācības vēlākajos izglītības ieguves posmos (Hickman & Heinrich, 2011). Arī pētījuma ietvaros veiktās anketēšanas laikā pedagogu atbildes ($M=3,256$, $SD=0,750$) apstiprina lasītprasmes sākumskolā saistību ar nesekmību vēlākojos izglītības ieguves posmos. Analizējot PMP riska faktoru "*pedagogu kompetence atpazīt PMP riskus jauniešiem*" secināms, ka nepieciešams paaugstināt pedagogu prasmes savlaicīgi identificēt PMP riskus.

Aptaujas rezultāti par iespējām jebkuru bērnu iekļaut vispārizglītojošā skolā ($M=1,821$, $SD=0,852$) liecina, ka nepieciešama padziļināta šī apgalvojuma izpēte. Lielākā respondentu daļa nepiekrīt apgalvojumam, ka pilnīgi visus bērnus iespējams iekļaut skolas vidē. Šobrīd bieži dzirdamas asas diskusijas par iespējām bērnu ar smagiem traucējumiem (attīstības, uzvedības) iekļaut vispārizglītojošās skolās, taču nereti diskusija ir par personāla nepietiekamību, nevis pašu iekļaušanas faktu. Izglītības iestādes iekļaujoša vide ir viens no izglītojamo labizjūtas faktoriem (Cefai, Simoes & Caravita, 2021). Savukārt izglītojamā labizjūta izglītības iestādē ir svarīgs faktors PMP novēršanā. Eiropas Savienības padome iesaka izglītības iestādēs sekmēt interaktīvas pedagoģiskās pieejas, lai veidotu izglītojamo autonomiju un atbildību par mācībām, tādējādi veicinot iekļaujošas vides veidošanu. Šādas pieejas var ietvert kombinētās mācīšanās

iespējas, digitālus resursus, piekļuvi bibliotēkām, laboratorijām, muzejiem, mūzikas skolām vai mākslas skolām, kopienu centriem un dabai, ņemot vērā starpdisciplināru, uz sadarbību vērstu mācīšanos un vienaudžu atbalstu (Eiropas Savienības Oficiālais vēstnesis, 2022).

Analizējot PMP riska faktoru “*slikts izglītības iestādes mikroklimats*” secināms, ka šis ir riska faktors, ko iespējams mainīt izglītības iestādes darbības rezultātā.

Piederības izjūta skolai ir saistīta ar izglītojamo ticību, ka vecāki un pedagogi rūpējas par viņiem mācību procesā, ir ieinteresēti viņos kā individualitātēs, kā arī sagaida viņu mācību sasniegumus (Bondare & Martinsons, 2017). Izglītības iestādes vide ietver gan fiziskos apstākļus, gan pedagoģiskos un sociālos apstākļus, kuros notiek izglītojamā izglītošana un audzināšana. Labvēlīgs skolas psihosociālais klimats un pozitīvi vērtējama skolas fiziskā vide veicina skolēnu labklājību. Pozitīvas emocijas var rosināt interesi, optimismu, lojalitāti, motivāciju darboties (Elksne & Rubene, 2018).

Arī pedagogu atbildes par izglītības iestādes mikroklimatu liecina par darbā gūto pieredzi, ka izglītojamo iesaiste mācību procesā ir saistīta ar drošības izjūtu skolā ($M=3,164$, $SD=0,699$), arī emocionālo drošību un atbalsta saņemšanas iespējām ($M=3,328$, $SD=0,662$). Jo drošāk izglītojamais jūtas skolā, jo vairāk viņš iesaistās mācību procesā, jo mazāks ir mācību pārtraukšanas risks. Kā liecina Eiropas komisijas kopsavilkuma ziņojums, izglītojamo drošības un piederības sajūtas veicināšana ir cieši saistīta ar jauniešu garīgo veselību. Izglītojamo garīgā veselība un labizjūta savukārt ir cieši saistīta ar mācību sasniegumiem (Cefai, et.al.2021). Jāatceras arī pētījumos secinātais, ka izvēloties izglītības iestādi savam bērnam, vecāki ņem vērā vairākus kritērijus, tai skaitā drošību izglītības iestādē, klimatu un reputāciju (OECD, 2018), tāpēc izglītības iestādes personālam svarīgi iesaistīties drošas vides veicināšanā savas iestādes attīstībai.

Tikpat svarīgi ir cieņpilnu attiecību veidošana ar izglītojamiem ($M=2,974$, $SD=0,899$). Pētījuma ietvaros veiktās aptaujas rezultāti liecina, ka tas mazina uzvedības pārkāpumus.

Pedagogu atbildes atbilstoši riska faktoram “*izglītības iestādes rīcība, atklājot bērnus ar speciālām vajadzībām*” liecina, ka lielākoties aptaujātie pedagogi zina par rīcību, atklājot bērnu ar kādām speciālām mācīšanās vajadzībām ($M=3,236$, $SD=0,841$). un saskata arī vecāku iesaistes nepieciešamību ($M=2,256$, $SD=0,847$) mācību grūtību pārvarēšanā.

Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas novēršanai svarīgi, lai izglītības iestādē būtu izstrādāta kārtība vai rīcības plāns gadījumos, kad kādam bērnam novērotas jebkādas grūtības mācību procesā. Savlaicīgai PMP risku novēršanai šis plāns ir jāpārziņina ne tikai personālam un izglītojamiem, bet arī vecākiem.

Secinājumi **Conclusions**

Analizējot vispārizglītojošo skolu pedagogu atbildes, autore secina, ka izglītības iestādēs konstatējami riski, kas saistīti ar pašu izglītības iestādi. Liela uzmanība jāpievērš pedagogu kompetences agrīni identificēt izglītojamos, kas pakļauti PMP riskam, paaugstināšanai.

Pētījuma rezultāti liecina, ka mācīšanās grūtības izglītojamiem biežāk konstatē pēc sākumskolas pabeigšanas, taču ir svarīgi problēmas ieraudzīt agrīni, pat pirmsskolas posmā, tāpēc izglītības iestādē ir svarīgi izstrādāt kārtības vai rīcības plānu gadījumiem, kad pedagogam rodas aizdomas par izglītojamā mācīšanās grūtībām. Šis plāns ir jāpārzina ne tikai personālam un izglītojamiem, bet arī vecākiem.

Pedagogu aptaujas rezultāti liecina, ka pedagogi jūtas labi sagatavojušies darbam ar izglītojamiem, kam ir mācību grūtības, bet ne tik labi darbam ar izglītojamiem, kam ir uzvedības grūtības. Ņemot vērā lielo skaitu izglītojamo ar tieši šādām grūtībām, izglītības iestādēs darbiniekiem pastiprināti jāattīsta prasmes darbam ar bērniem, kam ir uzvedības problēmas.

Izglītības iestādes iekļaujoša vide ir viens no izglītojamo labizjūtas faktoriem. Ja izglītības iestādē izglītojamiem ir nodrošināts viņu vajadzībām nepieciešamais atbalsts, izglītojamie vairāk iesaistās mācību procesā. Izglītojamo iesaiste mācību procesā ir cieši saistīta ar piederības un drošības izjūtu skolā, arī emocionālo drošību un atbalsta saņemšanas iespējām. Pētījuma rezultāti liecina, ka pedagogiem ir izpratne par PMP riskiem, kas saistīti ar sliktu mikroklīmatu izglītības iestādē vai klasē.

Summary

The article presents the results of the study about early school leaving risks related to educational institution, diverging comprehension of the problems related to at-risk youth among teachers and different approaches within each school to prevent early school leaving.

The method used in the research was questionnaires with closed and open questions. 195 teachers from comprehensive schools all districts in Latvia were involved.

In Latvia 6.7% of young people aged between 18 and 24 have dropped out of school early in 2022, 4.0% of which were girls and 9.3% were boys.

Early school leaving has consequences that affect both the individual and society as a whole. They have a significant impact on public safety, well-being and economic growth.

Risks of early school leaving, that are created or can be created by the educational institution itself (its staff or environment), are relatively little analyzed.

The analysis of the teachers survey showed the competence of the personnel of the educational institution to recognize such risks and a uniform policy of action in mitigating the revealed risks are essential for the identification of early school leaving risk factors in the work of an educational institution.

The results of the survey show that learning difficulties are most often detected after the completion of primary school, but it is important to see problems early, even in preschool.

The results of the teachers' survey show that teachers are well prepared for working with learners who have learning difficulties, but not so well prepared for working with learners who have behavioral difficulties.

Literatūras saraksts *References*

- Bondare, K., & Martinsone, B. (2017). Sākumskolas skolēnu piederības izjūta skolai, vecāku iesaistīšanās bērna izglītībā un skolotāja-vecāku savstarpējā uzticēšanās. *Baltic Journal of Psychology*, 18 (1, 2), 76.–90.p
- Cefai, C., Simoes, C., & Caravita, S. (2021). *A systemic, whole-school approach to mental health and well-being in schools in the EU*. NESET report, Luxembourg: Publications Office of the European Union. https://nesetweb.eu/wp-content/uploads/2021/09/NESET-AR2-2021_executive-summary_EN.pdf
- Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis. (2022). “Ceļi uz panākumiem skolā” un ar ko aizstāj Padomes 2011. gada 28. jūnija Ieteikumu par politiku, lai mazinātu mācību priekšlaicīgu pārtraukšanu. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32022H1209%2801%29&qid=1707055427262>
- Eiropas Speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra. (2017). *Priekšlaicīga izglītības pamešana un izglītojamie ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām. Galīgais kopsavilkuma ziņojums*. (G. Squires, red.). Odense, Dānija. Pieejams: <https://www.european-agency.org/sites/default/files/esl-summary-lv.pdf>
- Elksne, G., & Rubene, Z. (2018). *Emotional Well-Being in Schools*. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/325368928_EMOTIONAL_WELL-BEING_IN_SCHOOLS
- Eurostat. (2024). *Early leavers from education and training, age group 18-24*. Pieejams: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tesem020/default/table?lang=en>
- Geske, A. & Grinfelds, A. (2020). *Izglītības pētījumu aptaujas- no izveidošanas līdz datu apstrādei*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/54441/PPMF-18_Geske-Grinfelds_001-168_GATAVS.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hickman, G. P., & Heinrich, R. S. (2011). *Do Children Drop Out of School in Kindergarten? A Reflective, Systems-Based Approach for Promoting Deep Change*. Publisher: R&L Education.
- IKVD. (2020) *Metodoloģiskās vadlīnijas darbam projektā „Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai” (8.3.4.0/16/I/001)* Pieejams: http://www.pumpurs.lv/sites/default/files/2020-08/VADLINIJAS_2020.pdf

- IKVD. (2023). *Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevencijas koncepcija*. Pieejams: http://www.pumpurs.lv/sites/default/files/2023-04/PMP_prevencijas_koncepcija_03-04-2023.pdf
- Kraģe, G., & Ivanova, I.(2018). Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas novēršanas atbalsta sistēmas veidošana un vadība. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference*. Volume III,p..290-304. Pieejams: <https://pdfs.semanticscholar.org/c279/2a5179dd6fce6c0832854ee3b4683043a81d.pdf>
- LRVK. (2022). *Problēmbērni-pieaugušo neizdarību spogulis. Kopsavilkums*. Revīzijas ziņojums. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/media/12356/download?attachment>
- Nairz-Wirth, E., & Gitschthaler, M. (2019). Relational Analysis of the Phenomenon of Early School Leaving: A Habitus Typology. *European Educational Research Journal*. Vol. 19(5) 398–411 Pieejams: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1474904119893916>
- Psacharopoulos, G. (2007). *The costs of school failure: a feasibility study. Analytical report for the European Commission prepared by the European expert network on economics of education (EENEE)*. Pieejams: http://www.education-economics.org/dms/EENEE/Analytical_Reports/EENEE_AR2.pdf
- OECD. (2018). *PISA 2018. Results What School Life Means for Students' Lives*. Vol. III Pieejams: https://read.oecd-ilibrary.org/education/pisa-2018-results-volume-iii_acd78851-en#page61
- Ozols, R. (2019). *Audzināšana un paradigmas maiņa sabiedrība 21.gadsimtā. Rekomendācijas sadarbībai audzināšanas jomā*. PuMPurs metodiskais atbalsta līdzeklis. Pieejams:http://www.pumpurs.lv/sites/default/files/2019-12/04_PuMPuRS_infomaterials_Sadarbiba_audzinanas_joma.pdf
- Sinclair, J., Herman, K.C., Reinke, W.M., Dong, N. B., & Stormont, M. (2020). *Effects of a Universal Classroom Management Intervention on Middle School Students with or at Risk of Behavior Problems*. Pieejams: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1281628.pdf>